

Costums i creences populars i religioses

s. XV dC - s. XXI dC

L'abast del mètode científic i els avenços tecnològics han contribuït els últims anys a atenuar la importància de les supersticions i averanys de tota mena. Malgrat això, la cultura popular catalana manté costums i festes amb unes arrels que s'allunyen del descregut empirisme i que recorden les arrels religioses cristianes del poble.

Durant tot l'any, Catalunya manté un seguit de celebracions que, si bé els darrers anys han perdut una part de la simbologia original, encara ara tenen una base que les allunya de l'oblit rotund. El cicle de festivitats de pòsit religiós comença amb la celebració del dinar de Nadal (25 de desembre). El fons cristià de la diada, si no sempre és explícit —es commemora el naixement de Jesús—, s'intueix fàcilment: és un dia de trobada familiar, d'alegria i de felicitat per als menuts, que fan cagar el tió encara ara gràcies a la pronúncia de frases màgiques com 'Caga tió / ametlles i torró, / si no vols cagar/ et daré un cop de bastó!'.

El Cap d'Any, una festa d'introducció més recent, substitueix el dinar tradicional per un sopar amb certa fastuositat i el ritual de menjar un gra de raïm —símbol de fertilitat— cada vegada que sona una de les dotze campanades que marquen el final de l'any. La nit de Cap d'Any, però, no és únicament una vetllada pacífica i divertida: al mateix moment en què les campanades sonen apareixen les filles d'Herodies, convertides en bruixes perquè la seva mare va instigar Salomé a demanar a Herodes Antipas el cap de sant Joan Baptista en una safata de plata. Les bruixes d'aquesta nit, coneguda també com la de Sant Silvestre, corren amunt i avall, udolant, presoneres de la maledicció eterna, i ho fan acompanyades d'altres personatges de l'imaginari popular, com el Dimoni Escuat i l'Home dels Nassos, personatge inquietant que només apareix al final de l'any, tan carregat de nassos com de malefícis poc concrets. Els dimonis solen tornar a fer acte de presència durant el gener, el mes dels tres sants barbuts, Pau, Maur i Antoni, un anacoreta que, a més de protector dels animals (cal recordar que el dia d'aniversari del sant es porta a beneir els animals i es fa la coneguda desfilada dels Tres Tombs), és conegut per la lluita aferrissada —i victoriosa— contra el dimoni, exemplificada en versos populars que s'afeguen els dos personatges jugant una partida de cartes:

*'Sant Antoni i el dimoni jugaven a trenta-u.
El dimoni en va fer trenta
i sant Antoni trenta-u.'*

El mes de febrer arriba el Carnaval, que durant tota una setmana —del Dijous Gras al Dimecres de Cendra— es consagra als excessos alimentaris i a la transfiguració gràcies a les disfresses perquè un cop acabi toca fer bondat amb l'arribada de la Quaresma, els quaranta dies que separen el final del Carnaval del Diumenge de Rams. Amb l'arribada de la Setmana Santa, els primers dies festius de l'any són inundats d'actes religiosos i processons, algunes de molt seguides, com la de Verges, la de Tortosa o la de Mataró. El final de la Setmana Santa el marca el Dilluns de Pasqua, dia en què es manté un costum encara ben viu: el regal de la mona per part del padrí al fillol.

L'any avança amb costums populars tan arrelats com els que es practiquen la diada de Sant Jordi (23 d'abril), dia del llibre i la rosa, símbols de cultura i amor, respectivament, o les diverses festivitats de Corpus com la Patum de Berga, les Enramades de Sallent o la tradició de l'Ou com Balla (celebrades majoritàriament durant el mes de juny).

La Nit de Sant Joan (23 de juny) és la més llarga de l'any i és una de les celebracions amb un costumari més extens, del qual s'ha perdut una part important: avui, a Catalunya pràcticament ningú penja rams de flors a les portes de les habitacions de les noies ni segueix pràctiques de màgia benigna com els banys purificadors o sortir a collir herba del sant que aquella nit es recorda. En canvi, l'encesa de fogueres per tot el territori es manté, així com la pràctica de tirar petards, d'aplegar-se una bona colla –famílies o grups d'amics– i menjar les tradicionals coques de Sant Joan. Menys popular és la festa de Sant Pere (28 de juny), que actualment és una extensió dels rituals practicats durant Sant Joan: coques, petards, fogueres i revetlla –més mesurada que la de Sant Joan, perquè l'endemà no és festiu.

Els costums i rituals es relaxen durant els mesos estiuencs i revifen puntualment durant les festes majors de pobles i ciutats, una bona part consagrades a sants (santa Anna en molts pobles de la Costa Brava, sant Magí a Tarragona o la festa de la Mare de Déu d'Elx). Les festes majors actuals combinen costums religiosos (misses i processons) i laics (cercaviles, balls, sardanes) amb un gran seguiment per part de grans i petits.

Amb l'arribada de la tardor reapareixen puntualment algunes festes de caire religiós, com la de Sant Miquel (29 de setembre) o la de Tots Sants i el Dia de Difunts (1 i 2 de novembre): la nit abans de Tots Sants se celebra la castanyada, en què les famílies s'apleguen per fer un sopar a base de panallets, castanyes i moniatos; el dia 2 de novembre toca acostar-se al més enllà fent una visita als cementiris per veure-hi els parents morts. Amb l'arribada del Nadal, el 25 de desembre, torna a començar la roda anual de celebracions de pòsit i símbols religiosos.

Però aquí no acaben els rituals que encara a dia d'avui segueixen els catalans. Existeix un ampli catàleg de supersticions, recollides en alguns dels volums de la imprescindible 'Biblioteca de tradicions populars' de Joan Amades i Gelats, com 'Bruixes i bruixots' i 'El mal donat'. En aquestes investigacions de la memòria popular catalana, el folklorista recull tota mena de malefícis, encantaments i averanys que des de temps immemorials tenen importància, encara que ni racionalment ni científicament siguin demostrables. Com a exemples de mals averanys d'avui esmentarem obrir un paraigües dins de casa, trencar un mirall, passar per sota una escala, veure un gat negre, abocar el saler damunt la taula, pegar a un gos, veure un geperut i vessar oli. Es consideren senyals de bon averany, en canvi, esternudar tres vegades seguides, trobar una flor de trèvol de quatre fulles o una ferradura i veure un gall just en el moment en què canta.

Font:

Portal CULTURCAT

<http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/?vgnextoid=f5b65c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextchannel=f5b65c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextfmt=detall2&contentid=b396352101fd7210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>